

Які спільні риси мав опір українців і решти поневолених народів?

Закордон вважав Радянський Союз продовженням Російської імперії, але поступово збагнув, що монолітність цього утвору ілюзорна. В Давньому Римі таємниця влади полягала в тому, що цісарі здобували її не в столиці, а в таборах легіонів. Перехід Руси від ротації Рюриковичів по уділах до засади Любецького з'їзду князів «Кожен нехай володіє вотчиною своєю» стимулював сепаратизм. Франція, Іспанія, Італія, Німеччина формувались з інтеграції дрібних утворів, а національні держави Східно-Центральної Європи навпаки, через дезінтеграцію багатонаціональних Австро-Угорщини, Російської та Османської імперій, потім Радянського Союзу, Югославії та Чехословаччини. Ціла Європа від феодалізму, станового ладу, абсолютизму, революцій, через авторитаризм і парламентаризм простує до ствердження ліберальної демократії, самоврядних регіонів і громад.

Після Жовтневого перевороту 1917 р. більшовики в соціальній демагогії й терорі просторікували про світову комуністичну революцію, а коли виявилась її утопічність, витягли панславістські шовіністичні гасла асиміляції народів Росії. (Це нагадує план нацистів германізувати чехів за 30 років). Антикомуністичний опір мав не лише політичний, а й національний та релігійний вимір за свободу сумління. В СРСР розстріляно українську православну автокефалію і примусом брутально «возз'єднано» з російським православ'ям (що плазує перед Кремлем) і загнуто в підпілля «катакомбну» (порівняння з ранніми християнами) греко-католицьку Церкву. Офіційний «науковий атеїзм» точніше був сатанізмом, бо влада руйнувала храми, папшожила монастирі, вбивала священиків і ченців.

Антикомуністичні виступи в Росії придушено 1921 р. (страсти заручників, вживання авіації й газів проти селян). Відчайдушно бились отамани Холодного Яру в Україні. Басмачі Середньої Азії чинили опір десятиріччями. На Кавказі та в Сибіру спалахувала збройна боротьба. Колективізація, геноцид Голодомору (в Україні й Казахстані), депортації (Крим, Чечня, інші мусульмани) виснажували. Анексія Балтії та Західної України зустріла опір Лісових братів і Повстанської армії. Після Сталіна скасовано ГУЛАГ, та за нетривалою відлигою вперіщила стагнація. Розстріл робітників у Новочеркаську замовчувано. Радянські танки роздушили революцію в Будапешті 1956 р. і Празьку Весну 1968 р. з її гаслом конвергенції та «соціалізму з людським обличчям». Репресії спіткали істориків і поетів-шістдесятників в Україні. Та жодної альтернативи влада не мала.

Програма Комуністичної партії Радянського Союзу обіцяла комунізм до 1980 р. (Згадаймо похмуру антиутопію Джорджа Орвела «1984»). Чинилися злочини проти культури (загарбання Москвою скарбів мистецтва і археології, нищення пам'яток козацтва, пожежа Бібліотеки Академії наук) і природного довкілля (греблі електростанцій на рівнині), іригації та меліорації (загибель Аральського моря, план змінити течію річок), отруйна промислова і аграрна хімія (загроза Україні з ракетного палива). Саботаж обмеження озброєнь ва-

див розрядці напруги і загнав економіку в безвихідь. Москва формально схвалила, та марно намагалась ігнорувати Заключний Акт гельсінської Народи з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р., зокрема Третій Кошик на розвиток Загальної Декларації прав людини 1948 р. Дисиденти вимагали пріоритету міжнародного права, плюралізму, свободи слова, сумління, мандрів. Радіо «Свобода/Вільна Європа», Самвидав і мережа Інтернету поширювали правду і унеможливили блокаду інформації. Глобалізація прирікала авторитарні диктатури на крах.

Влада нехтувала техногенними аваріями, намагалася приховати їх (гасло «Чернобыльская атомная электростанция им. Ленина работает на коммунизм»); Першотравень у розпалі радіації; ліквідатори в дитячому таборі «Сказочный» і привітання: «Здравствуй, речка і лес, мы вступаем в мир чудес»). Гуманітарна допомога з Куби і Франції 1986 р. не дійшла до України, розпродана в Москві. В СРСР було декларовано гласність, «нове політичне мислення» і Перебудову. В Польщі тріумф незалежної профспілки «Солидарність» і обрання кардинала Кароля Войтили папою Іваном Павлом II допомогли опозиції згуртуватись на вибори і Круглим Столом демонтувати диктатуру. «Європейський пікнік» на пропозицію Отто Габсбурга похитнув Залізну Завісу, а повалення Берлінського Муру започаткувало воз'єднання Німеччини. «Оksamитна революція» поклала край облудній «нормалізації» комунізму в Чехословаччині. Незабаром республіка Східно-Центральної Європи визволилася з тоталітаризму, хоч рецидиви сварок і усобиць подеколи досі жевріють і живлять пагони конфліктів на Балканах.

Недолуга спроба компартійних ретроградів у Москві 1991 р. реставрувати Ancien Régime зазнала швидкого краху завдяки опорі суспільства, а замість порятунку остаточно занапастила Радянський Союз і прискорила його агонію. Начебто парадоксальний і несподіваний, а насправді неминучий збіг поведінки демократів і «націонал-комуністів» з ворожою більшістю Верховної Ради в одностайному голосуванні за Акт Незалежності плінув з того, що для патріотів це підсумок боротьби за ідеал, а для апологетів архаїчного струхлявілого ладу прагнення після поразки путчу в Москві спекатися начебто ліберальної (як тоді здавалося) Росії. А Декларація державного суверенітету Української РСР 16 липня 1990 р. про пріоритетність республіканських над всесоюзними законами розколола лояльність силових структур між ГКЧП (Комітет з надзвичайного стану) в Москві та київською владою, паралізувавши активність офіцерства.

Бібліографія

Зісельс Й. Українські та єврейські дисиденти: від спільної боротьби до самореалізації в національних державах. Доповідь була підготована до Круглого столу «Євреї та українці: поствоєнний совєцький період» (УЖЕ 1–4 жовтня 2017 г., Покантіко, США). URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/dopovidi/konferenciya-ugs/ukrayinski-ta-yevreyski-dysyudenty-vid-spilnoyi-borotby-do-samorealizaciyi-v-nacionalnyh-derzhavah>

Рєєнт О. П., Андрушишин Б. І. З'їзд поневолених народів (8–15 вересня 1917 р.) (21–28 вересня н. ст.). Київ, 1994.

Рябенко С. Україна та Європа проти комунізму: повоєнні рухи опору. ZBRUC. URL: <https://zbruc.eu/node/71849>

Михайло КІРСЕНКО